

Szögi Henrietta

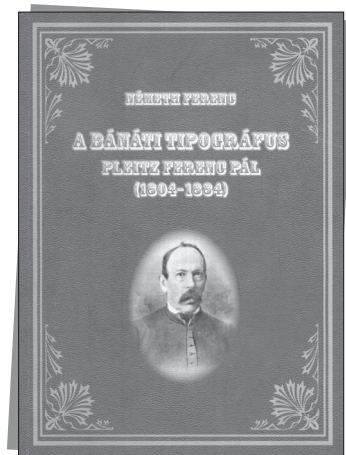
· Újvidéki Egyetem, BTK, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék
 · szogiheni94@gmail.com

A BÁNÁTI TIPOGRÁFUS

Németh Ferenc: *A bánáti tipográfus Pleitz Ferenc Pál (1804–1884) születésének 210., halálának 130. évfordulójára*. Bácsországi Vajdasági Honismereti Társaság. Szabadka, 2014

Pleitz Ferenc Pál munkássága fontos helyet foglal el a vajdasági nyomdászat történetében. Bánáti viszonylatban Pleitznek kimagasló szerepe volt a kultúra terjesztésében. Nyomdája létrejöttével az egész vidék szellemi életét felvirágoztatta. Németh Ferenc nem csak Pleitz életútját mutatja be e kiadványában, hanem részletes pontossággal tárja fel a kor problémáit és Bánát kulturális fejlődésének lassú, gondokkal teli kibontakoztatását. Pleitzot igazi úttörőként tarthatjuk számon, hiszen nem csak szorgalmas tipográfus, lapkiadó és lapszerkesztő volt, hanem a bánáti művelődési élet egyik első pártfogója. Pleitz sajtója előtt Bánátban nem létezett bejegyzett nyomda. Két engedély nélkül működő kézisajtót üzemeltettek titokban (Alois Apiler kikindai és Takáts Rafael padéi kézisajtója). Hiányos felszereltségük és szaktudásuk miatt itt nem lehetett szó könyvnyomtatásról, csupán cédulák, rölapok és községi iratok nyomtatásával foglalkoztak.

Dr. Szeli István megállapítása szerint Vajdaságot a 18. században a kulturális fejlődés messziről elkerülte. Irodalmi élet úgyszólván nem is létezett. Kisebbségi kezdeményezések ugyan voltak, de ez nem volt elegendő a kulturális élet megalapozásához. Hogy miért nem volt elég? Mert senki nem igényelte a könyveket, lapokat, sőt olvasni is csak igen kevesen tudtak. A török hódoltság után Vajdaság e része lakatlanná vált. Próbáltak javítani a térségben kialakult siralmas helyzeten; betelepítési akciókat szerveztek. A kietlen, mocsaras vidéket egymást követően szállták meg a szerbek, magyarok és németek, valamint más nemzetiségek. Legtöbbjük nem sokáig maradt Bánátban – a járványok és az újabb török támadás miatt –, helyükre rovott múltú bűnözőket toloncoltak. Ez az elkeseredett lépés sem vezetett a megoldáshoz, hiszen itt ugyanúgy folytatták korábbi életmódjukat.

A nagy kulturális központoktól messze eső Bánát nem is reménykedhetett egy nyomdai engedély igénylésében, hiszen az alapok nem voltak meg hozzá. A Bega menti város csak 1839-ben kapott színházépületet, gimnáziumot pedig 1846-ban. Hiányoztak az írók, nem volt még értelmiségi réteg.

A Pleitz-nyomda előzményének tekinthetjük Takáts Rafael padéi kézisajtóját. A ferences rendi szerzetes Padén üzemeltette kézisajtóját 1790 tájékán (valójában vele kezdődik Bánát nem hivatalos nyomdászati története is). Kiadványai latin nyelvűek voltak, kis példányszámban jelentek meg, és többnyire imákat, szakrális szövegeket tett közzé.

A reformkorban többen már jó üzleti lehetőséget láttak a nyomdászatban, hisz az egyre növekvő külföldi lapoknak és kalendáriumoknak köszönhetően könnyű megélhetési lehetőséget biztosított, így aztán elindult a nyomdai privilégium megszerzéséért vívott harc. Pleitz előtt páran már próbálkoztak nyomdaalapítással, köztük Beichel József és Krüner Ferenc is, igyekezetük azonban nem járt sikerrel.

Pleitz útja Regensburgból indult, életéről számottevő információ nem maradt fenn, csak annyi bizonyos, hogy tehetséges nyomdász volt. Nyomdászsegédként sok külföldi nyomdában megfordult, ezt vándornaplója is tanúsítja. Itt tanulta meg a nyomdászat csínját-bínját, így nagy szaktudásra tett szert. A nap-tárnyomtatás és -szerkesztés kitanulása fordulópont volt életében. Munkaadója, Beichel, jó kapcsolatot alakított ki Torontál megye előljáróival, így feltehetően ezért szerette volna áthelyezni nyomdáját Temesvárról a Bega menti városba. Pleitz több alkalommal is beadta kérelmét, de azt elutasították. Eltanácsolásának okai nem voltak légből kapottak, nyomós indokként szerepelt, hogy már van egy jól működő nyomda a közelben lévő Újvidéken és Temesvárott, továbbá, hogy Becskereken nincs irodalmi, kulturális és szellemi élet. Hiányoznak az írók, az iskolák, de legfőképp az olvasás, a könyvek, lapok iránti nagyobb igény. A mérleg akkor billent Pleitz oldalára, amikor 1846-ban megkezdte munkáját a nagybecskereki piarista gimnázium.

Pleitz nyomdája 1847 októberében kezdte meg munkáját a megyeház mögötti Úri utcában. A nyomdának kellő felszerelése és betűkészlete volt: minden nagyságú latin, gót, cirill, ószláv, héber és görög betű található volt Pleitz éppen csak beinduló sajtójában; így a többnemzetiségű vidéket maradéktalanul elláthatta nyomadaipari termékeivel és szolgáltatásaival. Itt jelenik meg az első nyomtatott könyv a mai Bánát területén (Ország János *Játékszíni zsebkönyve*). Az olvasási igény felébredésében kiterjedt szerepe volt a lapkiadásnak: a *Torontál* (1872) és a *Wochenblatt* (1851) is egyaránt Pleitz nyomdájában készült: „A *Wochenblatt* és a *Torontál* megjelenítése, valamint a Gross-Becskereker Haus-Kalender, illetve a Srpsko-narodni veliko bečkerečki kalendar beindítása meg a megye rendelkezési, szolid alapot, jó jövedelmet biztosíthattak neki” (NÉMETH 2014: 118).

Pleitz naptárnyomtatással is foglalkozott, de a sajtó fejlődésének tetőpontja a litográfia alkalmazása volt (ekkor a naptárakat már képekkel tudta illusztrálni). Németh Ferenc kutatómunkája nyomán megváltoztatott néhány téves adatot a bánáti nyomdászat és sajtó történetében: „Talán itt a helye (és ideje is!) helyreigazítani néhány pontatlanságot...” (NÉMETH 2014: 123) – írja Németh. Az első, hogy Pleitzcel kapcsolatban az 1884 előtti időszakban nyomdájáról semmiképpen sem beszélhetünk úgy, mint „társadalomtudományi könyvkiadó vállalatról” (NÉMETH 2014: 123).

Az egyre jobban jövedelmező becskerei mellett – a 19. század második felében – más bánáti városokban is alapítottak nyomdát.

A Pleitz-nyomda vezetését a tipográfus elhunytá után fia vette át, utána pedig unokája, Brájjer Lajos. Időközben a kiadó nem csak tulajdonost, hanem nevet is váltott: először Jedinstvo, majd Globus lett.

Németh Ferenc művével nem csupán egy kiváló szakember élettörténetét mutatja be, akinek jó üzleti érzéke volt, annál sokkal fontosabb tartalmakra irányítja a figyelmet: Pleitznek nyomdájával sikerült felvirágoztatnia a bánáti szellemi/művelődési életet, fejleszteni az olvasáskultúrát. Tevékenysége olyan alapköve Bánát művelődéstörténetének, amit nem lehet megkerülni. E kötet emlékeztetője is annak, hogy művelődéstörténi értékeinket nem engedhetjük át a feledésnek.